

Csőtálpas edények Balatonendréd-Öreghegy korai urnamezős korú temetőjében

A balatonendrédi urnás hamvasztásos rítusú temető 81 sírjával nem tartozik a kiemelkedően magas sírszámú temetkezési helyek közé, de a Dunántúl viszonylatában a nagyobb urnamezős korú temetők között tartható számon.¹ Sírjainak száma alapján, az urnamezős korszak nagyobb sírszámú, hazai temetői között, a 324 síros Budapest-Békásmegyer (Kalicz-Schreiber et al. 2010), a 220 síros Solymár (Maróti-Kecskés 2008), a 212 síros Neszmély (Patek 1961), a 154 síros Sopron-Krautacker (Jerem-Metzner Nebelsick 2002, 313), a 135 síros Zalakomár (Kreiter 2007, 324), a 96 síros Visegrád-Lepence (Gróh 2015), a 87 síros Vörs-B (Honti 1993), a 82 síros Csorva (Trogmayer 1963) mögé, illetve a 71 síros Szombathely-Zanat (Ilon 2011), az 56 síros Balatonmagyaród-Hidvépuzta (Horváth 1994) és az 50 síros Érd (Mester-Ottományi 2005) elé sorolható. A felsorolásból kitűnik, hogy a késői urnamezős korszak temetői jobban feldolgozottak, míg a korai időszak balatonmagyaródi, zalakomári és vörsi temetői csak jelentésekből és egy-két sírt bemutató tanulmányokból ismertek.

A balatonendrédi temető két kistáj — a Balaton déli partján húzódó Somogyi parti sík és Kelet-Külső-Somogy — találkozásánál, az Endrédi-patak jobb partján fekvő, Öreghegynek nevezett plató nyugati, patak felőli peremén terül el. A temető rítusa kizárólag urnát használó hamvasztásos temetkezés. A temető szerkezete zárt, északkelet-délnyugati tengelyű, csupán a sírcsoport északnyugati oldalán találni 15–20 elszórtan elhelyezett temetkezést (*1. kép*). A kerámia és bronz leletek stílusjegyei alapján a temető használata a késői halomsíros és a korai urnamezős időszakra keltezhető, de a sírok pontosabb relatív kronológiai besorolása természettudományos kormeghatározásból származó adatok nélkül bizonytalan kimenetelű feladat.

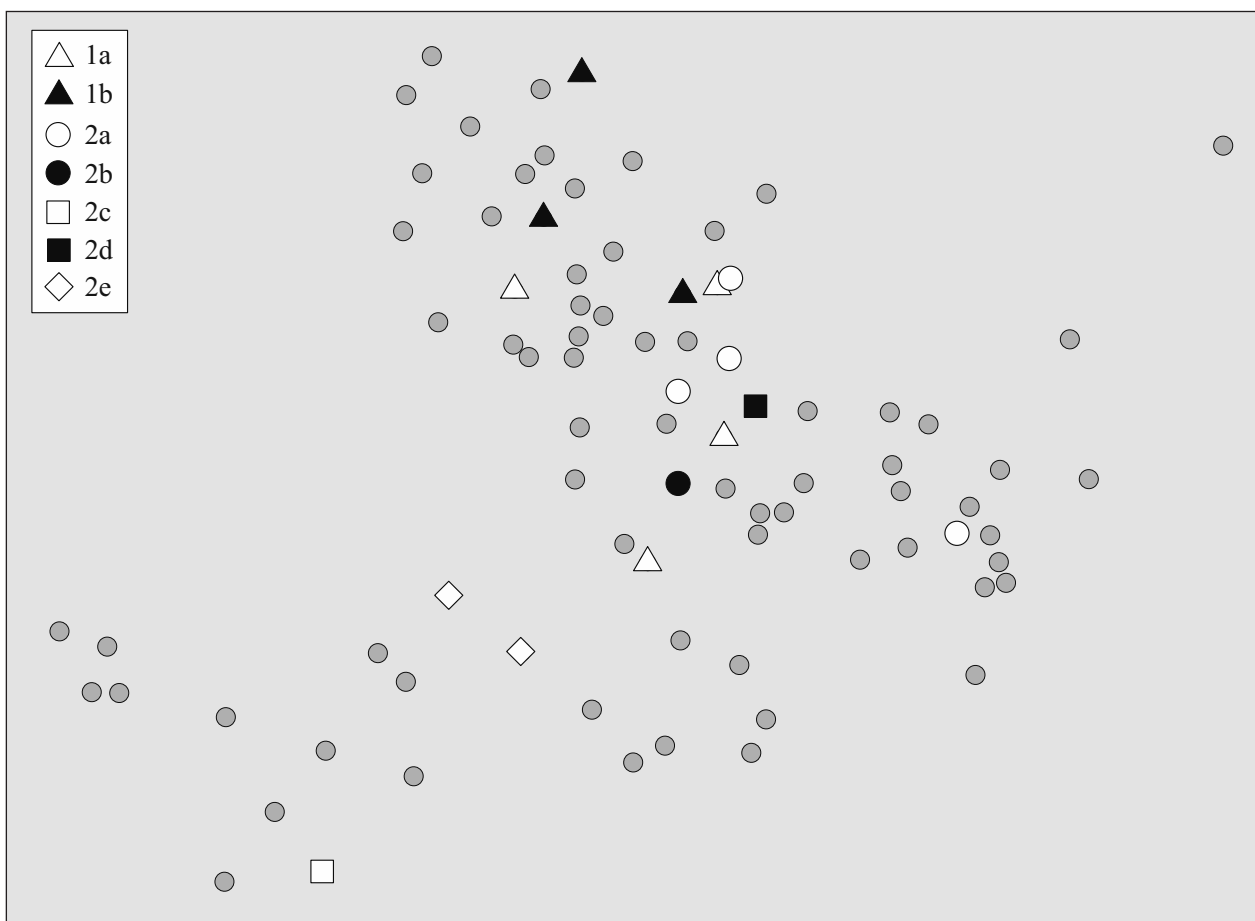
E tanulmány a temető kerámiamellékleteinek egy szűk csoportjával a csőtálpas állított, kisméretű (asztali)

edényekkel foglalkozik (*2. kép*). A csőtálpas készített edényeken belül a 7 edény sorolható a kisméretű tálak (tálkák) közé, míg 9 csőtálpas edény a bögre formájú és méretű edények között oszlik el három formai csoportban. Számuk alacsony: a temető teljes kerámia leletanyagára (387 darab edény) vetítve csupán 4%.

A teljes leletanyagból kiemelt edények 15 sírhoz tartoznak, melyekben az edénymellékletek száma minden esetben legalább kettő, leggyakoribb az öt edény és csak két esetben éri el számuk a hatot. A típusok szerinti eloszlásuk is átlagosnak nevezhető: egy vagy kettő nagyméretű tál, egy-egy fazék, bögre és csésze adja a bővebb készletet, hasonlóan, mint a szomszédos balatonmagyaródi és vörsi temetők (Horváth 1994, 231–235. 10–14. kép; Honti 1993, 148–152. Abb. 1–4) korai urnamezős időszakra keltezhető sírjaiban. A csőtálpas edényeket tartalmazó sírok temetőn belüli szóródása alapján (*1. kép*) nem lehet túl sok szabályosságot kimutatni, csupán annyi állapítható meg, hogy a nagyobb darabszámú altípusok inkább a temető középső részéről kerültek elő. A 2e típusú edények esetében (*2. kép*. 15, 16) megfigyelhető, hogy egymással szomszédos sírokból kerültek elő (*1. kép*).

A csőtálpas edények használata a korai urnamezős időszak előtt, már a halomsíros periódusban is nyomon követhető a dunántúli (Horváth 1994, 225. 4. kép. 6; 226. 5. kép. 5–6) és a Duna menti (Bartík et al. 2013, 77) leletanyagokban, de szélesebb körű használatuk a BzD és a HaA1 periódusok váltására keltezhető, amikor a Čaka-Velatrice-Baierdorf-kör, a Virovitica-csoport sírjaiban és a Bakony-vidéki temetkezésekben tálakhoz, bögrékhez és poharakhoz kapcsolódnak (Lochner 1991a, 304; Dular 2002, 197–206; Karavanić 2009, 53. Fig. 38; Paulík 1963, 321. Obr. 40. 1, 2; Jankovits-Váczai 2013, 56–57; Ilon 2014a, 18). A HaA1 periódusra keltezett kelet-alpi lelőhelyek leletanyagaiban elsősorban kihajló peremű, élesen profilált vállú tálak kaptak csőtálpas, de a tálak mellett (Lochner 1991b, 207. Taf. 35. 4; 211. Taf. 39. 8, 9) kihajló peremű, ívelt vállú bögréknél is előfordul (Eppel 1949, 63. Taf. 5. 5; Lochner 1991b, 184. Taf. 12. 6; 212. Taf. 40. 20). Ezzel szemben Gusen

¹ Balatonendréd-Öreghegy késő bronzkori temetőjének feldolgozását és társadalomrégészeti elemzését a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatói Ösztöndíja támogatja.

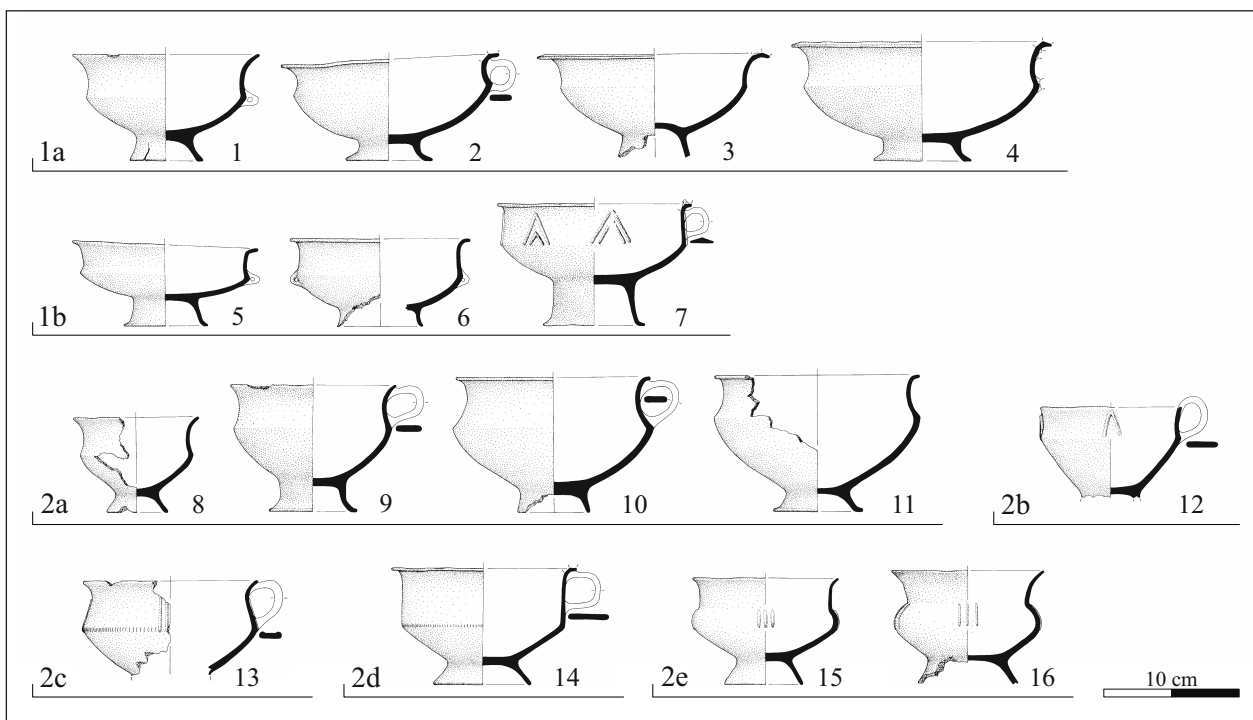
1. kép. A temető vázlatos összesítő térképe a vizsgált edénytípusokat tartalmazó sírokkal.

HaA1 korszakra keltezett temetőjében egy kónikus és egy szögletesen megtört profilú változat jelenik meg a sírmellékletek között (Trnka–Ladenbauer–Orel 1992, 84. Abb. 35). A HaA1 periódus dél-dunántúli anyagaiban már csak elvétve találni egy-egy csőtalppal kombinált kisméretű tálat vagy bögrét (Fullár 2008, 20. 5. kép. 266.1.1).

A csőtalp, mint aljkiképzés használata a ritkának nevezhető a késő urnamezős időszakban, de lelőhelyenként egy-két darab megtalálható belőlük. Az Északkelet-Dunántúlon mély tálakon, korsókon és amforákon fordul elő, de a legtöbb esetben inkább csak talpgyűrűről, és nem csőtalpról lehet beszélni (Patek 1968, Taf. 127. 10; Kalicz-Schreiber et al. 2010, Typentaf. 3. 11–13). A nyugat-dunántúli régió késői urnamezős korú kerámiaművességéből hiányzik ez az aljkiképzési mód. Egy-egy csőtalpas edény ismert a tőköli (Patek 1958, 398. 7. kép. 6), a neszmélyi (Patek 1961, Taf. 1. 8), a chotíni (Dušek 1957, 155. Tab. 18. 4) vagy a Wien – groß-enzersdorfi (Hetzer–Willvonseder 1952, 58. Abb. 6. 4) temetőkből, bár a felsorolt Duna-menti lelőhelyeken inkább kúpos nyakú edények,

amforák és nagyméretű mély tálak aljához kapcsoltak csőtalpat. Csőtalppal kombinált tálak csak a Dráva menti térségben készültek a késői bronzkor és a korai vaskor váltásának időszakában (Strmčnik Gulič 2001, 125–126; Metzner-Nebelsick 2002, 89), bár ezek többségénél kannelúrázott, behúzott peremű tálak jelentik az alapformát, hasonlóan, mint Pécs-Jakabhegyen (Maráz 1979, 89. 15. kép. 5).

A csőtalpas, 1a típusú tálkák (2. kép. 1–4), felső részük formája alapján, a kihajló, síkozott peremű, ívelt nyakú, élesen megtört profilú, lapos tálakkal sorolhatók azonos formai csoportba. A tagolatlan, kevésbé kihajló peremű változat (2. kép. 1) a Bakony-vidéki halomsírok leletanyagában és a közép-Tisza-menti településeken is megjelenik a halomsíros és urnamezős időszakok váltásakor (Jankovits 1992, 72–73; V. Szabó 2005, 155), hasonlóan, mint Nyugat-Szlovákia halomsírjaiban (Paulík 1963, Obr. 40. 1, 2). Nagyobb mennyiségben a Dráva-Száva-közben, a Gredanicsoport korai urnamezős korú temetkezéseiben fordulnak elő (Dular 2002, 206–213), bár ez a kevésbé kihajló peremű profil inkább a 2a típusú bögrék (2.

2. kép. Az elemzett csőtálpas edények tipológiai felosztása.

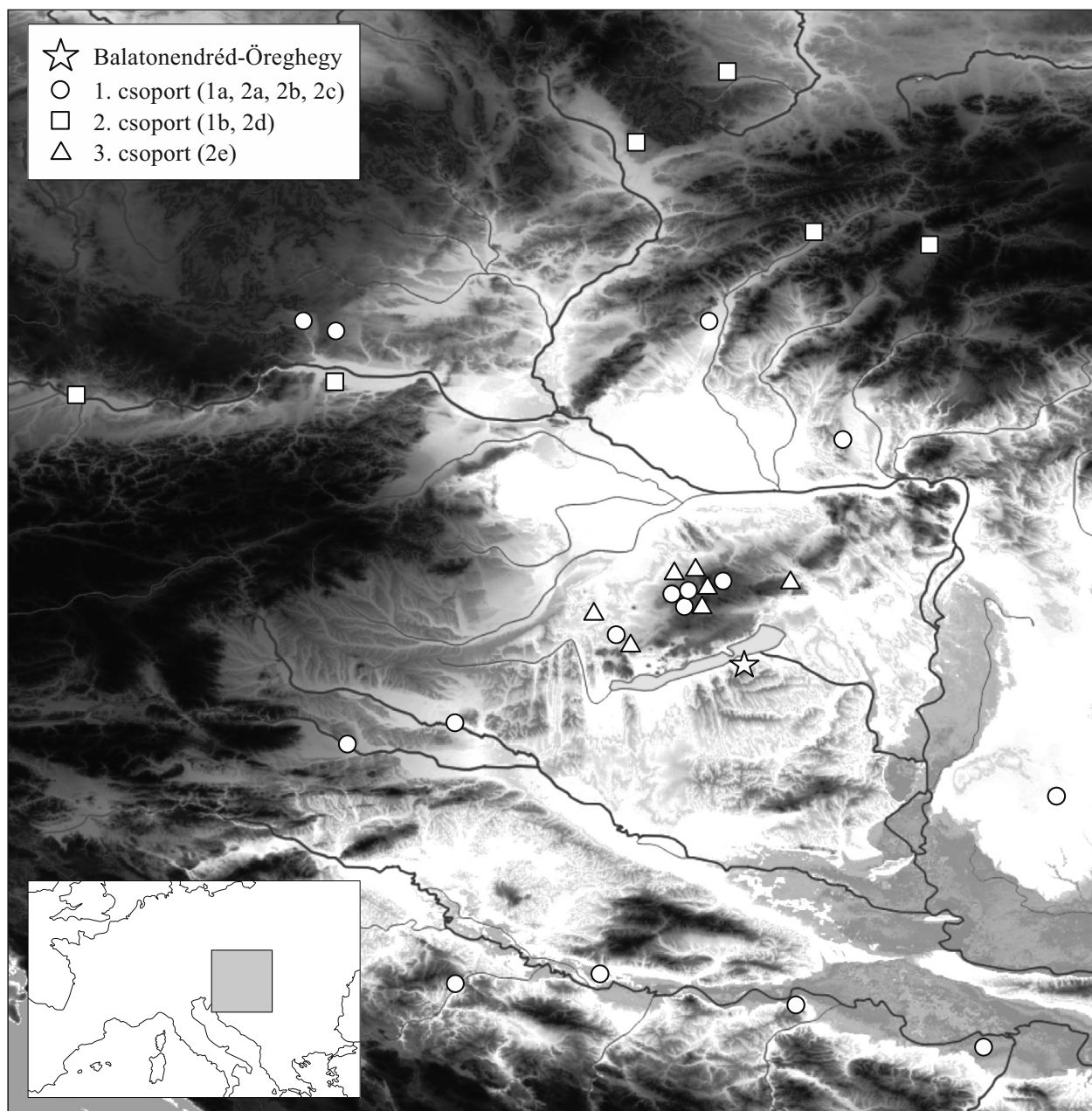
kép. 8–9) csőtálp nélküli változatára jellemző (Dular 2002, 156. Abb. 9. Sk2).

Az erősebben kihajló, síkozott peremű változatok (2. kép. 2–4) nem igazán jellemzőek a Dráva-Száva-közének korai urnamezős korú leletanyagaira. Ez a peremkialakítás a dél-dunántúli térségben a balatonmagyaródi temető fiatalabb, HaA1 periódusra keltezett temetkezéseiben meghatározó jegy (Horváth 1994, 220). A Kis-Balaton környékéhez hasonlóan a kelet-alpi régióban is a BzD és HaA1 periódusok váltásakor jelenik meg az edényperemek belső ívének síkozása (Lochner 1986, 271; Lochner 1991b, 165). A Duna völgyéből kevés adat áll a kutatás rendelkezésére, de az alapján feltételezhető, hogy ott is a BzD és a HaA1 periódusok váltásakor vált gyakorivá a kihajló peremek síkozással történő tagolása (Vadász 1992, 219). Amennyiben a síkozás elterjedésének, megjelenésének fontos szerepet tulajdonítunk, akkor annyi állapítható meg, hogy azokat a leletegyütteseket, melyekben hiányoznak inkább a BzD periódusra, amelyekben megjelennek, azokat a HaA1 fázisra lehetne keltezni. Ezek alapján a fent említett lelőhelyek és régiók közül a Dráva-Száva mentéről példának hozott Oloris és a Bakony-vidéki temetkezések inkább a BzD periódust, míg a horni, baierdorfi és szigetszentmiklósi példák inkább a HaA1 periódust képviselik.

Az 1a táltípus nem tartozik a gyakori formák közé a késői urnamezős időszak Duna-völgyi leletanyagaiban.

Budapest-Békásmegyeren a legritkább tálformák egyike (Kalicz-Schreiber et al. 2010, 340. Typentaf. 6. 1–3), de Neszmély, Tököl vagy Chotín hamvasztásos rítusú temetőiben sem nevezhető gyakori típusnak (Patek 1961, Taf. 7. 7; Patek 1958, 411. 20. kép. 5, 7; Dušek 1957, 138. Tab. 1. 3; 164. Tab. 4). A Dráva mentéről ismert, az urnamezős körhöz kapcsolható temetőkben inkább a korai periódusra jellemző az élesen megtört profilú tálak használata, de a késői korszak leletanyagaiban is előfordul egy-egy darab (Ložnjak Dizdar 2011, 257. Pl. 1; 258. Pl. 2), ugyanakkor a Száva völgyében már nem jellemző a késő urnamezős korú temetkezésekre (Ložnjak Dizdar–Gavranović 2014, 22. Fig. 8).

A kihajló peremű, függőleges oldalú, élesen profilált hasú, 1b típusú tálak (2. kép. 5–7) és 2d típusú bögrék (2. kép. 14) ismeretlenek az észak- és nyugat-dunántúli leletanyagokban. A szomszédos régiók közül a morva térségben és a Felvidéken jelennek meg a BzC2 és BzD periódusok váltásakor, a késő halomsíros és a Lausitz-kultúra kialakulási fázisában (Veliačik 1983, 120. Abb. 6; 121–122; Šabatová 2006, 122. Obr. 4. 15). A korai urnamezős korú kerámiamelékek között csupán a kelet-alpi régióból ismert a szórványos előfordulásuk a HaA1 korszakra keltezhető leletanyagokban (Trnka–Ladenbauer-Orel 1992, 84. Abb. 35). A ritkának nevezhető 1b típusú tálak bevagdostott vállú változatai ritkák, csak a kelet-alpi régióban fordulnak elő, erre példa a gemeinlebarni temető BzD–HaA1 periódusra

3 kép. A csoportokba rendezett altípusok közép-európai elterjedése.

keltezhető sírjának két edénye (Szombathy 1929, Taf. 19. 12, 13). A késői urnamezős időszakban csak a Dráva torkolatvidékéről ismert a fent leírt edénytípus néhány párhuzama, de itt sem számít gyakori formai variánsnak (Metzner-Nebelsick 2002, Taf. 77. 7, 8).

A balatonendrédi, élesen megtört profilú, csőtalpas, 2a típusú bögrék (2. kép. 8–11), a hasonló formájú 1a típusú tálakhoz, nem sorolhatók a gyakori típusok közé a dunántúli leletanyagokban. Ritkábban előforduló típusnak számít az enyhén kihajló, majdnem egyenes peremű, élesen megtört profilú, 2b típusú csőtalpas bögre is (2. kép. 12). A leírt edényformák megjelenése

a Bakony-vidék korai urnamezős korú halomsírhajóihoz köthetők, de használatuk ideje szélesebb időintervallumra, a BzC–HaA2 időszakra is jellemző (Ilon 1992, 93; Jankovits 1992, 74–75). Ugyanez figyelhető meg a Dél-Alföldön és a Kis-Balaton térségében is, ahol a BzC és HaA1 időintervallumban folyamatosan használatban voltak a felsorolt formák (Trogmayer 1963, 100–101; Horváth 1994). Hasonló keltezési nehézségekbe ütközött a szlovéniai kutatás is, mert a tárgyalt típus szinte a teljes urnamezős időszakban használatban maradt a Dráva mentén (Dular 2002, 171–174). Ennek ellenére megállapítható, hogy a BzC2 és HaA1 időintervallumban a

Dráva-Száva-közben készültek a fent leírt formák a legnagyobb számban.

Budapest-Békásmegyer, Szombathely-Zanat, Neszmély és Tököl temetőinek kerámiamellékletei közül teljesen hiányoznak a tárgyalt edénytípusok, vagyis a késői urnamezős idősakra már nem jellemző a használatuk a Dunántúl térségében.

A kihajló peremű, bikónikus testű, 2c variáns (2. kép. 13) az előző típusoknál ritkább, már-már egyedi formának nevezhető. A magyarországi leletanyagokban nem igazán jelenik meg, a kelet-alpi régióban, a burgschleinitzi és horni temetőkben előforduló darabokat a korai urnamezős idősakra keltezi a kutatás (Lochner 1991a, 300; Taf. 34. 5; Lochner 1991b, 176. Taf. 4. 9; 211. Taf. 39. 8; 212. Taf. 40. 17; 213. Taf. 41. 16). Az edény hasának élén futó, bevagdostott mintának az eredetét a Lausitz-kultúrához kapcsolják (Thaler 2012, 47). A késői urnamezős korszakra keltezhető leletanyagokból hiányzik a tárgyalt altípus.

A kihajló peremű, ívelt, függőleges bordákkal tagolt vállú, 2e variánsok (2. kép. 15–16) a kelet-alpi régióban, a Dráva mentén (Lochner 1991a, 301; Dular 2002, 154), de a Délnyugat-Dunántúlon (Fullár 2008) sem voltak használatban a korai urnamezős idősokban. Nyugat-Szlovákia korai urnamezős temetkezéseiben sem gyakoriak (Jankovits 1992, 73). Tömeges előfordulásuk a Bakony-vidéken a korai urnamezős korszakban emelt halomsírok leletanyagaiban figyelhető meg (Jankovits 1992, 9. Abb. 4. 1; 25. Abb. 17. 1; 50. Abb. 37. 1, 2; Ilon 1996, 175. Taf. 9. 1, 2, 8, 14; Kustár 2000, 31. Taf. 2. 2; 46. Taf. 17. 6). Az urnamezős időszak második felében már nem használják ezt a bögrétípust.

A morfológiai jegyekre alapozott elemzésen túl az edényeken fellelhető plasztikus elemek eredete és fő elterjedési területe külön-külön is vizsgálható. Az egyik ilyen elem a perem alól indított fülek felett a perem sarkos felhúzása (2. kép. 7). Ez a peremdíszítési mód a halomsíros idősak táljainak csücskös peremkiképzésére vezethető vissza (Honti 1996, 246. Abb. 4. 7; Ilon 2014b, 19), ugyanakkor a Dráva-Száva-közben és Alsó-Ausztriában csak az idősebb urnamezős korú (HaA1) leletanyagokban jelent meg (Dular 2002, 204; Szombathy 1929, Taf. 18. 5; Taf. 19. 6). A Kis-Balaton térségében is a HaA1 időszak alatt jellemző: a vörsi és balatonmagyaródi példák az említett peremkiképzési mód legszorosabb párhuzamai (Honti 1993, 152. Abb. 4. 7; Horváth 1994, 234. 13. kép. 1; 235. 14. kép. 6), ez egészíthető ki egy budakalászi sír táljával (Patek 1968, Taf. 151. 1–2) és egy horni sír csészéjével (Lochner 1991b, 213. Taf. 41. 23), melyek megerősítik a tárgyalt peremtagolási mód

HaA1 periódusra történő keltezését a balatonendrédi edények esetében is.

A csőtalpas tálak és bögrék vállát tagoló bordadíszek (2. kép. 7, 12, 15, 16) eredete szintén a halomsíros idősakra vezethető vissza (Horváth 1994, 224. 3. kép. 10; Fullár 2008, 11). A Dunántúl északi felén csupán egy bakonyi lelőhelyről ismert ez a díszítési mód a korai urnamezős idősokban (Ilon 1992, 88. 2. tábla 2), ugyanakkor dél felé haladva a számuk emelkedik. A balatonmagyaródi, nagyrécei, vörsi lelőhelyek anyagában található bordadíszes edények (Horváth 1994, 234. 13. kép. 1; Fullár 2008, 19. 4. kép. 716.43.1.1; 716.142.1.78; 716.43.1.8; Honti 1993, 148. Abb. 1. 3) jól jelzik, hogy a motívum eredetét déli irányban kell keresni. A korai urnamezős idősakra keltezhető olorisi település és a moravcei temető leletanyagában az egyedül, vízszintesen körbefutó, bordák és a hármas csoportokba rendezett, függőleges bordadíszek is gyakran megjelennek (Dular 2002, 155–159; Karavanić 2009, 47. Fig. 34. 3), de a balatonendrédi temetőből ismert, szimpla vagy kettős, fordított V betűt formázó bordáknak (2. kép. 7, 12) nincsenek analógiái a térségben.

Az urnamezős időszak második felére már nem jellemző ez a plasztikus díszítési mód a Dunántúlon, csupán a HaB periódus záró szakaszában jelennek meg ismét a bordadíszek a Protokalenderberg-típusú fazekakon (Nebelsick 1994, 337–339; Kalicz-Schreiber et al. 2010, 255–256; Ilon 2011, 149–150). A Dráva-Száva-közben ugyan megmarad a hármas bordadíszek használata az urnamezős időszak utolsó fázisában, de itt sem nevezhető gyakori motívumnak (Ložnjak Dizdar–Gavranović 2014, 16).

A kettő nagyobb és összesen hét altípusba sorolt balatonendrédi edények elemzése alapján érzékelhető, hogy a Dunántúlon és a szomszédos régiókban sem tartoznak a tipikus, gyakran használt edényformák csoportjába a csőtalppal kombinált tálak és bögrék. Ennek ellenére a halomsíros és az azt követő urnamezős időszak valamennyi szakaszában fellelhető néhány példány a sírmellékletek között. A formai jegyeiktől függetlenül, valamennyi balatonendrédi darab a késői halomsíros és a korai urnamezős idősakokra keltezhető, de természet tudományos kormeghatározás nélkül, stílusjegyek alapján csak feltételesen lehet a bemutatott edényeket a BzD vagy a HaA1 periódusokra keltezve szétválogatni.

Mindezt figyelembe véve, miért érdemes a temető edényeinek csak igen kis hányadát kitevő csőtalpas edényformákat külön, a teljes leletanyagból kiragadva elemezni? Azért, mert a tipokronológiai rendszerezés mögött egy fontos adat húzódik meg. Ha az edényeket, mint alapformákat vizsgáljuk, akkor három csoportot

kapunk: ívelt nyakú, élesen megtört profilú (1a, 2a, 2b, 2c típusok), hengeres nyakú élesen megtört profilú (1b, 2d típusok) és ívelt nyakú, ívelt vállú (2e típus) kategóriákat. Az első csoport elterjedési területe a legnagyobb a három csoport közül, a Morva-medencét, a kelet-alpi régiót, a Dunántúlt és a Dráva-Száva-közt is lefedi (3. kép). Ez nem kirívó jelenség, ha figyelembe vesszük, hogy ez az élesen megtört profilú, kihajló peremű típus az egyik alapforma a halomsíros és urnamezős időszakok váltásakor. A második csoport hengeres nyakú formái inkább a Morva-medence és a kelet-alpi térség jellegzetes edényei (3. kép), míg a harmadik csoportba sorolt, kihajló peremű, ívelt vállú bögrék kizárólag a Bakony-vidéki temetkezések edénykészleteiben

fordulnak elő (3. kép). Ezen megfigyelésekből körvonalazható, hogy a balatonendrédai temetőt használó közösség a BzD és HaA1 periódusok váltásakor fennálló interakciós hálózatot intenzíven használta (Váczi 2013, 225–226. Fig. 8–9). Kerámiaművességének alaptípusaival igazodik a korszak dunántúli trendjéhez, ugyanakkor a ritkább típusok jelzik, hogy ez a kapcsolatrendszer elérte a Morva-medencét, a Bécsi erdő térségét és a Száva völgyét is. Az eltérő területeken gyakori formák és díszítőelemek keveredése jelzi, hogy nem igazán lehet konkrét tárgyak nagytávolságú elmozdulásával számolni, inkább különböző irányból érkező kulturális hatások helyben történő keveredését mutatják a balatonendrédai temető ritka edénytípusai.

Váczi Gábor

ELTE BTK Régészettudományi Intézet
1088 Budapest, Múzeum körút 4/B
vaczigabor@gmail.com

Irodalom

- Bartík, J. – Elschek, K. – Varsík, V. 2013: Praveké sídlisko v Lozorne-Širokých dieloch (Západné Slovensko). Výskumy v rokoch 1999–2009 – Die urgeschichtliche Siedlung in Lozorno-Široké diely (Westslowakei). Grabungen in der Jahren 1999–2009. ZbSNM Archeológia Supplementum 7, Bratislava.
- Dular, J. 2002: Dolnji Lakoš und die Jungbronzezeit zwischen der Mur und der Save. In: Dular, J. – Šavel, I. – Tecco Hvala, S.: Bronzezeitliche Siedlung Oloris bei Dolnji Lakoš. Ljubljana 2002, 143–228.
- Dušek, M. 1957: Halštatská kultúra chotínskej skupiny na Slovensku – Die Hallstattkultur der Chotín-Gruppe in der Slowakei. SIA 5 (1957) 73–173.
- Eppel, F. 1949: Das urnenfelderzeitliche Grabfeld von Unter-Radl, B. H. St. Pölten. ArchA 2 (1949) 33–63.
- Fullár, Z. 2008: Az urnamezős kultúra települése Nagyrécsa – Baráka-dűlőben. Zalai Múzeum 17 (2008) 7–20.
- Gróh, D. 2015: Előzetes jelentés a visegrád-lepencei késő bronzkori temető feltárásáról – Preliminary report on the excavation of the Late Bronze Age cemetery at Visegrád-Lepence. Ősrégészeti Levelek 14 (2012) [2015] 119–125.
- Hetzer, K. – Willvonseder, K. 1952: Das Urnenfeld von Groß-Enzersdorf (Wien, 22. Bezirk). ArchA 9 (1952) 52–76.
- Honti, Sz. 1993: Angaben zur Geschichte der Urnenfelderkultur in Südwest-Transdanubien. In: Pavúk, J. (Réd.): Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Bratislava 1993, 147–155.
- Honti, Sz. 1996: Ein spätbronzezeitliches Hügelgrab in Sávolý-Babócsa – Késő bronzkori halomsír Sávolý-Babócsán. Pápai Múzeumi Értesítő 6 (1996) 235–248.
- Horváth, L. 1994: Adatok Délnyugat-Dunántúl későbronzkorának történetéhez – Angaben zur Geschichte der Spätbronzezeit in SW-Transdanubien. Zalai Múzeum 5 (1994) 219–235.
- Ilon, G. 1992: Újabb késő bronzkori halomsírok Ugod-Katonavágásról – Neue jungbronzezeitliche Hügelgräber aus Ugod-Katonavágás. Pápai Múzeumi Értesítő 3–4 (1992) 85–96.
- Ilon, G. 1996: A késő halomsíros – kora urnamezős kultúra temetője és tell-települése Németbánya határában – Das Gräberfeld und Tell der Späthügelgräber- Frühurnenfelderkultur in der Gemarkung Németbánya. Pápai Múzeumi Értesítő 6 (1996) 89–208.
- Ilon, G. 2011: Szombathely-Zanat késő urnamezős korú temetője és a lelőhely más ős- és középkori emlékei – The Late Urnfield period cemetery from Szombathely-Zanat supplemented by an assessment of prehistoric and Medieval settlement features. VIA Kulturális Örökségvédelmi Kismonográfiák – VIA Monographia Minor in Cultural Heritage 2, Budapest.

- Ilon, G. 2014a: Urnfield cemetery at the boundary of Győr-Ménfőcsanak, Hungary. *FolArch* 56 (2014) 9–72.
- Ilon, G. 2014b: Opfergrube der Hügelgräberkultur in der Gemarkung von Ménfőcsanak. Spiralornament auf einem Tonfries eines Gebäudes. *ActaArchHung* 65 (2014) 5–42.
- Jankovits, K. 1992: Spätbronzezeitliche Hügelgräber in der Bakony-Gegend. *ActaArchHung* 44 (1992) 3–81.
- Jankovits, K. – Váczi, G. 2013: Spätbronzezeitliches Gräberfeld von Sárbogárd-Tringer-tanya (Komitat Fejér) in Ost-Transdanubien. *ActaArchHung* 64 (2013) 33–74.
- Jerem, E. – Metzner Nebelsick, C. 2002: Eine Außergewöhnliche Grabausstattung aus dem urnenfelderzeitlichen Gräberfeld von Sopron-Krautacker – Egy különleges síregyüttes a Sopron-krautackeri urnamezős temetőből. *BudRég* 36 (2002) 313–325.
- Kalicz-Schreiber, R. – Kalicz, N. – Váczi, G. – Hänsel, B. – Heußner, B. 2010: Ein Gräberfeld der Spätbronzezeit von Budapest-Békásmegyer. Budapest.
- Karavanić, S. 2009: The Urnfield Culture in Continental Croatia. BAR-IS 2036, Oxford.
- Kreiter, A. 2007: Zalakomár – Alsó-csalit. Régészeti kutatások Magyarországon 2006. Budapest 2007, 324.
- Kustár, R. 2000: Spätbronzezeitliches Hügelgrab in Isztimér-Csőszpuszta. *Alba Regia* 29 (2000) 7–53.
- Lochner, M. 1986: Das frühurnenfelderzeitliche Gräberfeld von Baierdorf, Niederösterreich – eine Gesamtdarstellung. *ArchA* 70 (1986) 263–294.
- Lochner, M. 1991a: Studien zur Urnenfelderkultur im Waldviertel – Niederösterreich. MPK 25, Wien.
- Lochner, M. 1991b: Ein Gräberfeld der älteren Urnenfelderzeit aus Horn, Niederösterreich. *ArchA* 74 (1991) 137–220.
- Ložnjak Dizdar, D. 2011: Funerary practices of Late Bronze Age communities in Continental Croatia. In: Berecki, S. – Németh, R. E. – Rezi, B. (Eds): *Bronze Age rites and rituals in the Carpathian Basin*. Târgu Mureş 2011, 245–259.
- Ložnjak Dizdar, D. – Gavranović, M. 2014: Across the River. The Cemetery in Dolina and New Aspects of the Late Urnfield Culture in Croatian Posavina and Northern Bosnia. *ArchA* 97–98 (2013–2014) [2014] 13–32.
- Maráz, B. 1979: Pécs-Jakabhegy. Előzetes jelentés az 1976–77. évi ásatásokról – Pécs-Jakabhegy. Vorbericht über die Ausgrabungen des Jahres 1976–77. *ArchÉrt* 106 (1979) 78–93.
- Maróti, É. – Kecskés, A. 2008: A Late Bronze Age cemetery at Solymár. In: Ottományi, K. (ed.): *Perspectives on the Past. Major Excavations in County Pest*. Szentendre, 49.
- Mester, E. – Ottományi, K. 2005: Érd, Simonpusztai-dűlő. Régészeti kutatások Magyarországon 2004. Budapest 2005, 213–215.
- Metzner-Nebelsick, C. 2002: Der „Thrako-Kimmerische“ Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien. *Vorgeschichtliche Forschungen* 23, Rahden/Westfalen.
- Nebelsick, L. D. 1994: Der Übergang von der Urnenfelder- zur Hallstattzeit am nördlichen Ostalpenrand und im nördlichen Transdanubien. In: Schauer, P. (Hrsg.): *Archäologische Untersuchungen zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit zwischen Nordsee und Kaukasus*. Regensburger Beiträge zur Prähistorischen Archäologie 1, Regensburg, 307–363.
- Patek, E. 1958: A tököli koravaskori temető – Cimetière à incinération découvert dans le village de Tököl et datant de la première époque de l'âge de fer. *BudRég* 18 (1958) 385–424.
- Patek, E. 1961: Die Siedlung und das Gräberfeld von Neszmély. *ActaArchHung* 13 (1961) 33–82.
- Patek, E. 1968: Die Urnenfelderkultur in Transdanubien. *ArchHung* 44, Budapest.
- Paulík, J. 1963: K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline – Zur Problematik der Čaka-Kultur im Karpatenbecken. *SlA* 11 (1963) 269–338.
- Šabatová, K. 2006: K závěru vývoje mohylové kultury a počátku lužických popelnicových polí na střední a severní Moravě – Zur Schlussphase der Entwicklung der Hügelgräberkultur und die Anfänge der Lausitzer Urnenfelderkultur in Mittel- und Nordmähren. *Pravěk* 14 (2004) [2006] 101–122.
- Strmčik Gulič, M. 2001: Nova podoba prazgodovinske poselitve na zahodnem obrobju Dravskega polja – Das neue Bild der prähistorischen Besiedlung am östlichen Rand des Draufeldes. *AV* 52 (2001) 117–130.
- V. Szabó, G. 2005: Polgár határában előkerült késő bronzkori kút feltárása és rekonstrukciója – Freilegung und Rekonstruktion eines Brunnens in der Gemarkung von Polgár. *Ősrégészeti Levelek* 7 (2005) 146–165.
- Szombathy, J. 1929: Prähistorische Flachgräber bei Gemeilebarn in Niederösterreich. *RGF* 3, Berlin – Leipzig.
- Thaler, S. 2012: Unterhautzentäl. Urnenfelderzeitliche Siedlungsbefunde und Funde. *Archäologische Forschungen in Niederösterreich* 8, St. Pölten.

- Trnka, G. – Ladenbauer-Orel, H. 1992: Das urnenfelderzeitlichen Gräberfeld von Gusen in Oberösterreich. *ArchA* 76 (1992) 47–112.
- Trogmayer, O. 1963: Beiträge zur Spätbronzezeit des südlichen Teils der Ungarischen Tiefebene. *ActaArchHung* 15 (1963) 85–122.
- Vadász, É. 1992: Későbronzkori település nyomai az M0 autópálya szigetszentmiklósi nyomvonalának közelében. In: Havassy, P. – Selmeczi, L. (szerk.): Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. BTM Műhely 5, Budapest, 211–240.
- Váczi, G. 2013: Cultural connections and interactions of Eastern Transdanubia during the Urnfield period. *DissArch* Ser. 3. 1 (2013) 205–230.
- Veliačik, L. 1983: Die Lausitzer Kultur. *Studia Archaeologica Slovaca* 2, Nitra.

Balatonendréd-Öreghegy késő bronzkori temetőjének a halomsíros és az urnamezős időszakok váltására keltezhető 81 sírja közül tizenöt tartalmazott csőtalppal készített, kisméretű tálat, bögrét vagy csészét, melyeket kettő fő és összesen hét alcsoportra lehetett szétválasztani. A csőtalpak nélkül három csoportra bontható a leletanyag: ívelt nyakú, élesen megtört profilú (1a, 2a, 2b, 2c), hengeres nyakú élesen megtört profilú (1b, 2d) és ívelt nyakú, ívelt vállú (2e) variánsokat. Az első csoport elterjedési területe a legnagyobb a három csoport közül, a Morva-medencét, a kelet-alpi régiót, a Dunántúlt és a Dráva-Száva-közt is lefedi. Ez nem kirívó jelenség, ha figyelembe vesszük, hogy ez a típus az egyik alapforma a halomsíros és urnamezős időszakok váltásakor. A második csoport edényei inkább a Morva-medencében és a kelet-alpi térségben jellegzetesek, míg a harmadik csoportba sorolt bögrék kizárólag a Bakony-vidéki temetkezések edénykészleteiben fordulnak elő. Megállapítható, hogy a balatonendrédi temetőt használó közösség a BzD és HaA1 periódusok váltásakor kiépült interakciós hálózatot intenzíven használta. Kerámiaművessége alaptípusaival igazodik a korszak trendjeihez, de a ritkább típusok jelzik, hogy ez a kapcsolatrendszer elérte a Morva-medencét, a Bécsi erdő térségét és a Száva völgyét is.